

Νάντια Βαλαβάνη

34 χρόνια μετά: Το Πολυτεχνείο, η Κρήτη και οι μέρες μας*

Νιώσαμε όλοι μας τη δύναμη της ποιήσης της σημερινής επιμνημόσυνης δέησης για τους νεκρούς του Πολυτεχνείου. Οι άνθρωποι μέσα απ' τις χιλιετίες σ' όλα τα μήκη και τα πλάτη του κόσμου μας βρίσκουν πάντα τον τρόπο να εκφράσουν τη συγκλονιστική αίσθηση της απώλειας, που αποτυπώνει μια τέτοια ακολουθία. Ταυτόχρονα, αθέλητα ή όχι, αποτυπώνεται και μια αίσθηση της μεγαλοσύνης των αγώνων που κάνουν συγκλονιστική κι αξιομνημόνευτη την απώλεια ανθρώπων που δεν γνωρίζαμε προσωπικά, αλλά γίνονται δικοί μας μ' έναν άλλο, πιο δύσκολο τρόπο, όχι μέσα απ' τους δεσμούς του συγγενικού αίματος, αλλά μέσα απ' τους δεσμούς που δημιουργεί το αίμα που χύθηκε, καθώς μοιραζόμαστε μαζί τους τους δρόμους και τα μονοπάτια της ιστορίας.

Συγκρίνετε, λοιπόν, αυτούς τους εκπληκτικούς στίχους που ακόμα αντηχούν στ' αυτιά μας με το κείμενο της Βίβλου, που πάνω τους στηρίχτηκε η πιο συγκλονιστική επιμνημόσυνη δέηση στα λατινικά, το Requiem του Μότσαρτ, *Dies iræ, dies illa* – *Μέρα οργής, μέρα πένθους*:

*Dies iræ, dies illa,
dies tribulationis et angustiae,
dies calamitatis et miseriae,
dies tenebrarum et caliginis,
dies nebulæ et turbinis,
dies tubæ et clangoris
super civitates munitas et super angulos
excelsos.*

*Μέρα οργής, μέρα πένθους,
Μέρα αναταραχής και στενοχώριας
Μέρα καταστροφής και δυστυχίας
Μέρα σκοτεινιάς και θολότητας
Μέρα συννεφιασμένη και ανταριασμένη
Μέρα της σάλπιγγας και του σαλπίσματος
Ενάντια στις οχυρωμένες πόλεις και
τους ψηλούς προμαχώνες.*

Και συγκρίνετε αυτά τα δύο με τους στίχους του Γιάννη Ρίτσου από *Το καπνισμένο τσουκάλι*, που κάποιοι από μας είχαμε την τιμή και την ευτυχία ν' ακούσουμε εκείνες τις μέρες του 1973 από τη φωνή του Νίκου Ξυλούρη μέσα κι έξω απ' το Πολυτεχνείο. Του Νίκου, που πάντα σοβαρός κι αξιοπρεπής, είτε τραγουδούσε τα παραδοσιακά μας τραγούδια είτε έντεχνη ποίηση, μοιράστηκε με την υπόλοιπη Κρήτη κι Ελλάδα, τις «μέρες της σάλπιγγας και του σαλπίσματος» της λευτεριάς στο ιδιαίτερο

* Ομιλία στην επιμνημόσυνη δέηση για τους νεκρούς του Πολυτεχνείου στ' Ανώγεια, 17.11.2007

τραχούδισμα της λαλιάς σας, στα χρώματα των Ανωγείων:

Τούτες τις μέρες ο άνεμος μας κυνηγάει.
Γύρω σε κάθε βλέμμα το συρματό-πλεγμα
γύρω στην καρδιά μας το συρματό-πλεγμα
γύρω στην ελπίδα το συρματόπλεγμα.
Πολύ κρύο, πολύ κρύο, ερέτος.

Κι έκανε όντως πολύ κρύο εκείνο το Νοέμβρη.

Όμως ο Λεοντής, που έγραψε τη μουσική για Το καπνισμένο τσουκάλι, χρησιμοποιεί έναν άλλο στίχο του Ρίτσου για να μιλήσει για τον Ξυλόυρη. Ήταν, λέει, «ένα παράθυρο ανοιχτό στη λιακάδα». Κι έτσι ήταν και κείνες οι μέρες. Μέσα στο κρύο, ανοιχτά παράθυρα στη λιακάδα.

Επιτρέψτε μου, ως δική μου συμμετοχή στη σημερινή επιμνημόσυνη δέηση, να σας διαβάσω μια προσωπική μαρτυρία για τους νεκρούς αλλά και τους ζωντανούς εκείνων των ημερών, που δημοσιεύεται σήμερα (*):

«Βράδυ της Παρασκευής 16 Νοεμβρίου 1973. Προαύλιος χώρος της κεντρικής πύλης του Πολυτεχνείου. Η πύλη, που ελάχιστες ώρες αργότερα θα γινόταν παλιοσίδερα κάτω από τις ερπύστριες, κλειδωμένη ήδη από το απόγευμα και οι γύρω δρόμοι αδειανοί: Οι

ελεύθεροι σκοπευτές απ' τις ταράτσες των γύρω σπιτιών είχαν δημιουργήσει μια "υγειονομική" ζώνη θανάτου γύρω απ' το Πολυτεχνείο.

Ωστόσο, ακόμα κάποιοι ελάχιστοι προσπαθούσαν να μας προσεγγίσουν. Αλλάθητε η αναγγελία της απόπειρας τους: Κάθε 5-10 λεπτά, ένας πυροβολισμός. Όχι καταγισμός, μόνο ένας. Τον άκουγες με ανίσχυρη λύσσα: Θα ήταν ευθύβολος. Ένας άνθρωπος κειτόταν ήδη σε κοντινό οδόστρωμα χτυπημένος, ίσως και νεκρός.

Κάθε φορά η ίδια ανταπόκριση-ρουτίνα: Ξεκλειδώνει η κεντρική πύλη, μια ομάδα της περιφρούρησης τρέχοντας περιτριγυρίζει στους γύρω δρόμους μέχρι να εντοπίσουν τον πεσμένο. Αυτούς, λες κι απολαμβάναν κάποια ιδιόμορφη ασυλία, δεν τους χτυπούσαν. Όπως δε χτύπαχν κι εμάς, εκτεθειμένους στο μπροστινό προαύλιο στο στόχαστρο τους. Σύντομα η ομάδα επανεμφανιζόταν μεταφέροντας στα χέρια κάποιον που βογκούσε ή έμενε ακίνητος, αφήνοντας στο πέρασμά τους ματωμένα χνάρια.

Καθώς στο μπροστινό τμήμα της αυλής εκατοντάδες άνθρωποι κινούνταν γύρω από φωτιές που έκαιγαν για την εξουδετέρωση των δακρυγόνων, υπήρχε ανάγκη για γρήγορη διόδου μέχρι το ιατρείο. Αυτήν εξασφάλιζε μια διπλή ανθρώπινη αλυσίδα που κρατούσε ανοιχτό ένα διάδρομο. Είχε σχηματιστεί μάλλον αυθόρμητα, σχεδόν αποκλειστικά από μαθητές: Πολύ μικρά παιδιά, 14, 15 ή 16 χρονών τα μεγαλύτερα. Απ' όσο έβλεπα από εκεί

* Η ενορία Αγίου Γεωργίου στα Ανώγεια κάνει -μόνη σ' ολόκληρη την Ελλάδα- κάθε χρόνο επιμνημόσυνη δέηση για τους νεκρούς του Πολυτεχνείου. Το παρόν κείμενο είναι απόσπασμα από ομιλία της Νάντιας Βαλαβάνη στην εφετινή εκδήλωση.

που είχα πιάσει, κοντά στην πύλη, μπορεί να 'μωνα κι η μοναδική 19χρονη και φοιτήτρια.

Κάθε φορά το ίδιο: Η αναμονή, ο πυροβολισμός, το ξεκλείδωμα της πόρτας, η ομάδα που έβγαινε τρεχάλα, η ομάδα που επέστρεφε με κάποιον στα χέρια και το αίμα να πιτσιλάει, όπως τον περνούσαν ανάμεσα μας. Ποιο ήταν το φοβερό; Όσο κράτησε αυτό, μπορεί και περισσότερο από ώρα, η αλυσίδα, μέσα στο γενικό χάος αμετακίνητη, αδιάκοπα, ασταμάτητα, τραγουδούσε...

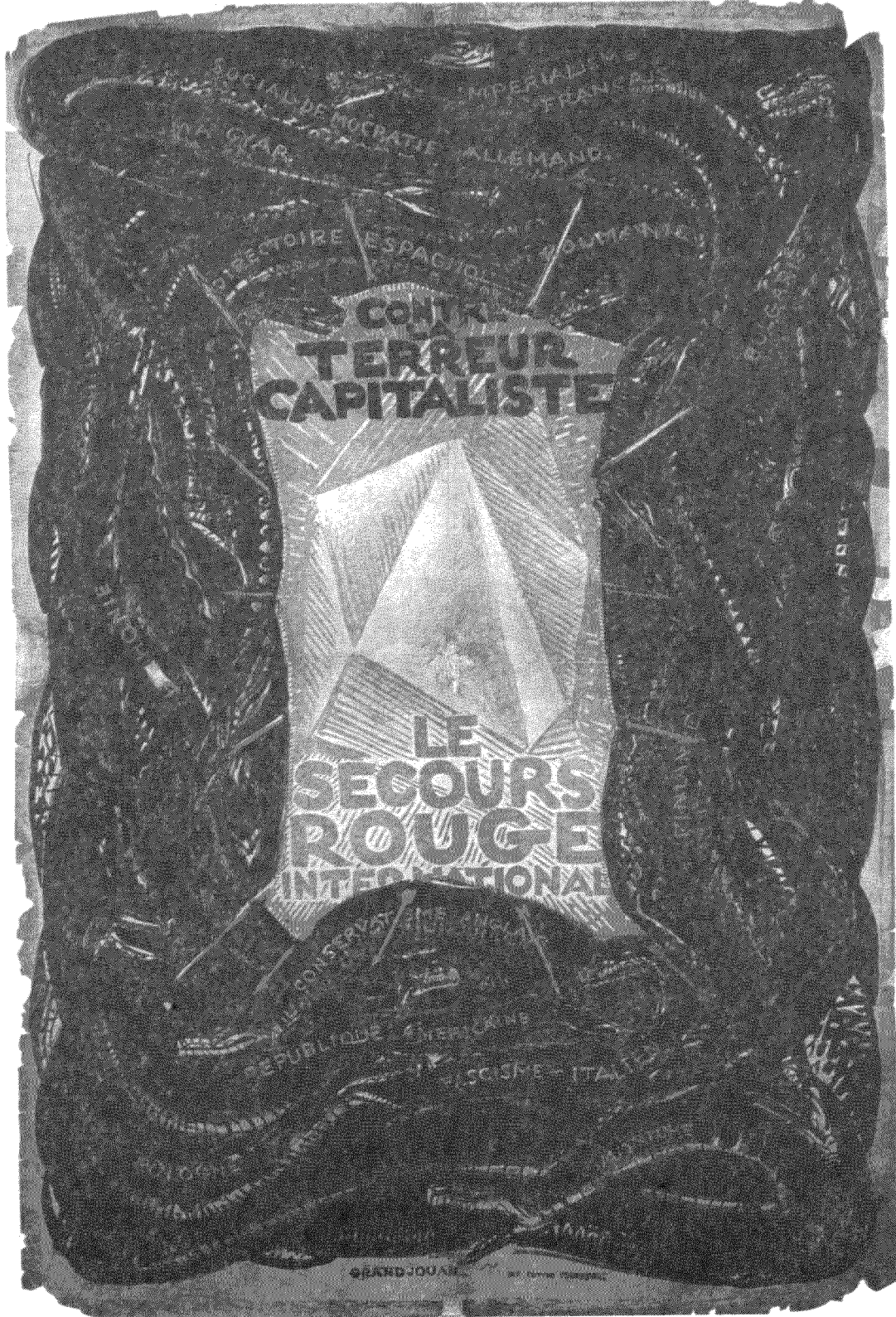
Τα παιδιά αυτά τα είχα ξαναδεί. Κάποια απ' την προηγούμενη, τα περισσότερα από το πρωί: Έκαναν χαβαλέ, χτυπούσαν ντενεκέδες, φώναζαν συνθήματα, ατμόσφαιρα γηπεδική. Πιτσιρικάδες, που βλέπανε την αυλή του Πολυτεχνείου επέκταση της αυλής του σχολειού τους, των παιχνιδιών που παίζανε με τους φίλους τους. Όμως το βράδυ η κατάσταση ήταν διαφορετική. Αγόρια και κορίτσια, είχαν ακούσει το απόγευμα το μήνυμα της Συντονιστικής Επιτροπής που καλούσε όλους θέλανε να εγκαταλείψουν το Πολυτεχνείο. Ήταν μάρτυρες της σφαγής έξω απ' την πύλη και ξέρανε ότι μπορεί να μοιράζονταν την ίδια τύχη. Και δε σταματούσαν να τραγουδούν.

Στο τριήμερο μέχρι τα ξημερώματα κείνης της τελευταίας νύχτας χιλιάδες άνθρωποι μοιραστήκαμε εμπειρίες πολλές. Για μένα όμως η συγλο-

νιστικότερη παραμένει αυτή, η ακαταχώριστη, η ξεχασμένη. Όχι τυχαία από τότε στο μυαλό μου το Πολυτεχνείο δεν ταυτίζεται ούτε με τους φοιτητές και τις φοιτήτριες που το ξεκίνησαν, ούτε με τις χιλιάδες άντρες και γυναίκες που με την παρουσία τους το προφύλαξαν, ούτε με τους αγρότες από τα Μέγαρα που κλείστηκαν μέσα μαζί μας, ούτε με τους εργάτες που κατέβηκαν απ' τις εργατογειτονίες της Αθήνας και συγκρούστηκαν σ' όλο το κέντρο με δεκάδες νεκρούς κι εκατοντάδες τραυματίες.

Στη συνείδησή μου το Πολυτεχνείο μένει ταυτισμένο πριν απ' όλα με τη βίαιη εθελοντική εκείνων των μικρών παιδιών. Με τους πιτσιρικάδες που απτόητοι μέσα στο χάος τραγουδούσαν».

Ζούμε σήμερα σε μια πολύ διαφορετική κοινωνία. Υπό την επίδραση του ξεσηκωμού του Πολυτεχνείου και υπό το βάρος της τραγωδίας της Κύπρου, αφορμή για την οποία στάθηκε το πραξικόπημα που οργάνωσε η χούντα στη μεγαλόνησο, μαζί με τη δικτατορία τον Ιούλιο του 1974 κατέρρευσε και όλο το ανώμαλο μετεμφυλιοπολεμικό καθεστώς του χωροφύλακα, των διώξεων και του πιστοποιητικού κοινωνικών φρονημάτων. Η Ελλάδα έγινε μια σύγχρονη ευρωπαϊκή χώρα.

Jules Grandjouan, Ennemi de la capitale terroriste, 1929, αφίσα